

Дмитро ВИГОВСЬКИЙ¹

ПОШИРЕННЯ ПСЕВДОЗАКОНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ ЗАСОБАМИ МЕРЕЖІ «ІНТЕРНЕТ» ЯК ПРОЯВ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

Досліджуються окремі питання поширення псевдозаконів кримінальної субкультури сучасними засобами мережі «Інтернет». Вказується на особливу небезпеку цього явища як одного з механізмів відновлення злочинності, в тому числі — одного з найнебезпечніших видів злочинності, а саме — організованої. Згадано про напрацювання когорти науковців-кримінологів, як радянських часів, так і сучасних, які вказували на суспільну небезпечність поширення кримінальної субкультури. Зауважено, що науково-технічний прогрес, поза всю його користь для суспільства, одночасно полегшив процес поширення кримінальної субкультури серед найрізноманітніших верств населення. Вказано, що до масового поширення всесвітньої мережі «Інтернет» основними механізмами поширення кримінальної субкультури була масова криміналізація населення засобами масової інформації й індивідуальна криміналізація окремих осіб та груп носіями псевдозаконів злочинного співтовариства. В умовах доступності всесвітньої мережі «Інтернет» на перший план виходить поширення вказаних псевдозаконів шляхом популяризації злочинного способу життя в соціальних мережах та інших інтернет-ресурсах. Аналізується поширення в Російській Федерації і на теренах України субкультура АУЄ як конкретна організація, основною метою якої є досягнення мети злочинного співтовариства, зокрема — навернення нових

¹ кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, matador3002@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3355-6449>.

членів організації, які сповідують псевдозакони злочинного співтовариства, збір коштів для забезпечення функціонування злочинних спільнот. Порушується питання доцільності розгляду поширення кримінальної субкультури засобами інтернет-ресурсів як одного з проявів кіберзлочинності. Аналізується поняття кіберзлочинності її окремих її видів, зокрема пропонується два види сприйняття кіберзлочинності — у вузькому розумінні (кримінальні правопорушення, вчинені у сфері функціонування комп'ютерних технологій) і у широкому — кримінальні правопорушення, пов'язані із використанням мережі «Інтернет» для поширення суспільно шкідливої інформації. Резюмується, що використання інтернет-ресурсів для популяризації кримінальної субкультури в широкому сенсі є одним з проявів кіберзлочинності.

Ключові слова: кримінальна субкультура, кіберзлочинність, поширення злочинного впливу, псевдозакони кримінальної субкультури, злочинні співтовариства.

Напевне, ні для кого не стане відкриттям, що явища чи обставини, які становлять значну небезпеку, далеко не завжди виявляють свою загрозу явно й очевидно. Наприклад, людина, яка є носієм смертельно небезпечного вірусу (наприклад, чуми), певний час має вигляд цілком здорової. Вона й сама не має ні найменшої уяви, що своєю прогулянкою посеред людного ярмарку середньовічного міста вже прирєкла більшість його жителів на смертельну хворобу, можливо, — повне вимирання. Або — руйнівний вплив радіації, який неможливо враз помітити без застосування спеціальних приладів. Та подібне спостерігається не лише серед фізичних явищ, але й серед явищ соціально-культурного характеру. І, якщо винятково руйнівний вплив корупційних явищ людство усвідомило відносно давно, то на шкоду, що спричиняється суспільству поширенням інформації певного характеру, фахівці звернули увагу доволі нещодавно.

У сучасній Україні поширення однієї інформації специфічного характеру (до прикладу таку, що містить данні про переміщення підрозділів ЗСУ) регламентується окремими нормами, а іншої (до прикладу, порнографічного змісту, або спрямовану на розпалювання національної, регіональної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті) — прямо заборонено і передбачає застосування відповідних санкцій. Якщо боротьба з поширенням порнографії або расової чи національної нетерпимості ні в кого, загалом, не викликала питань щодо своєї доцільності, то необхідність заборони поширення псевдозаконів кримінальної субкультури інструментарієм кримінального права ще донедавна викликала дискусії не лише в колі науковців-кримінологів, але й представників інших суміжних наук. Зокрема, український дослідник проблем педагогіки С. Ю. Замула вказує на особливе значення протидії псевдозаконам кримінальної субкультури в процесі виховання та ресоціалізації неповнолітніх засуджених у спеціальних виховних установах [1, с. 20].

Питанням поширення псевдозаконів кримінальної субкультури (як соціально шкідливого явища) присвячено чимало праць українських і зарубіжних авторів: Ю. В. Александрова, В. М. Анісімкова, Ю. М. Антоняна, Т. С. Барила, Л. С. Білогриць-Котляревського, Ф. Г. Бурчака, В. В. Дзундзу, В. М. Дрьоміна, А. І. Долгової, О. П. Дубініна, С. Ю. Замулу, В. І. Ігнатенко, Д. А. Корецького, О. М. Костенка, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнецової, І. П. Лановенка, С. Я. Лебедева, Ч. Ломброзо, Ф. А. Лопушанського, М. М. Максимова, П. С. Матишевського, П. М. Мінковського, А. Й. Міллера, Л. М. Моро-Кристофа, А. М. Олейнікова, С. С. Остроумова, В. Ф. Пірожкова, Д. В. Сочньова, О. І. Свірської, Г. Ф. Смирнова, О. О. Тайбакова, І. О. Топольскової, В. В. Тулегенова, І. К. Туркевич, В. Фокса, М. М. Якушина та інших дослідників.

Незважаючи на досить об'ємний перелік науковців, які вивчали той чи той аспект негативного впливу кримінальної субкультури на суспільство, чимало проблем залишається поза межами уваги дослідників. Причиною такого стану речей є й цілком об'єктивні обставини, зокрема бурхливий розвиток науково-технічного прогресу, який, окрім позитивних змін у повсякденному житті людини породжує й негативні фактори. Стрімкий розвиток протягом останніх десятиліть комп'ютерної техніки й всесвітньої мережі «Інтернет» призвів до появи як нових видів кримінальних правопорушень, так і до виникнення нових способів вчинення правопорушень, що були відомі й раніше. Як зауважили українські дослідники проблем кіберзлочинності: «... не існує нововведень, які фактор недосконалості людської природи не здатний обернути на потенційні загрози для подальших етапів суспільного розвитку. Таким чином, модернізація охопила і девіантну екосистему правопорушень. Всесвітня мережа суттєво спростила механізм виконання традиційних злочинів та наразі продовжує породжувати нові кримінальні техніки» [2, с. 351].

Природно, що низка відомих науковців, які досліджували негативний вплив кримінальної субкультури в 1990-х — на початку 2000-х років (В. М. Анісімов, В. М. Дрьомін, А. М. Олейніков, В. Ф. Пірожков та ін. [3; 4; 5]), не могли передбачити настільки швидке поширення доступності персональних комп'ютерів і мережі «Інтернет», тому основними джерелами поширення псевдозаконів кримінальної субкультури на невизначене коло осіб вони визначали засоби масової інформації і художню літературу. У дослідженні субкультурних феноменів на початку 2000-х років висловлена така думка: «Формування і розвиток покоління, що підростає, проходять у таких умовах суспільної дезорганізації та аномії (за Е. Дюркгеймом і Р. Мертоном), котрі не лише не дарують неповнолітньому надію на краще, але все частіше ставлять його у становище знедоленого, відчуженого від суспільства, яке все більше розбещує його безсоромністю і насиллям, наркотичною та алкогольною залежністю, що з особливою цинічністю культивуються ЗМІ, і таким чином методично нівелюються моральні і психічні паростки особистості неповнолітнього» [6, с. 123]. Як можна зауважити, про всесвітню мережу «Інтернет», вже доволі поширену на час видання зазначеної праці (2003 р.), автори й не згадують. Дійсно, про сутність і функ-

ційну зручність для обміну інформацією в інтернеті на початок 2000-х років, крім спеціалістів у галузі комп'ютерних технологій знали в основному молоді люди (старшокласники, студенти), які використовували Всесвітню мережу, головним чином, з розважальною метою: пошук і «скачування» ігор, спілкування з однолітками в чатах тощо. Те, що незабаром інтернет «у промислових масштабах» буде використовуватись для здійснення шахрайських дій, отримання несанкціонованого доступу до цінної і персональної інформації, психологічного терору, торгівлі забороненими товарами й інформацією (наркотики, порнографія, зброя), більшість дослідників не передбачало, що, у свою чергу, дозволяє констатувати сьогодні «вчорашні загрози», які, на жаль, уже стали об'єктивною дійсністю: «Інтернет-мережа стає інструментом для поширення вірусних програм, що посягають на безпеку особистих даних та прав інтелектуальної власності, а також полегшує доступ до порнографії, пошуку наркотиків, зброї тощо» [7, с. 330].

Зрозуміло, що використання мережі «Інтернет» з метою вчинення кримінальних правопорушень не могло обмежитись протиправними угодами і шахрайськими операціями. Тому паралельно із зростанням кількості користувачів мережею зростали й передумови для використання її як своєї трибуни для поширення забороненої інформації. У цьому випадку ми ведемо мову про інформацію того характеру, публічне поширення якої становить склад кримінального правопорушення. Донедавна до них належали склади кримінальних правопорушень (раніше — «злочинів»), які передбачали відповідальність за публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади (до них прирівнювалися також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій) (ст. 109 КК України «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади»), публічні заклики із закликами про зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України (ст. 110 КК України «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України»), публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258² КК України), публічні заклики до погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення громадян, що загрожують громадському порядку (ст. 295 КК України «Заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку»), та низка інших. Крім публічних закликів до вчинення протиправних, кримінально караних дій подібного характеру, відповідальність передбачалася також за поширення матеріалів, що містили подібні заклики, а також за створення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіопродукції, або збут чи поширення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіо продукції, що містить інформацію визначеного характеру, зокрема таку, що є порнографічною або містить ознаки жорстокого поводження з тваринами.

Поширення будь-якої інформації, що сприяє поширенню псевдозаконів кримінальної субкультури, не вважалось протиправним, якщо такі діяння не підпадали під ознаки кримінального правопорушення, передбаченого наявною статтею Кримінального кодексу України, — ст. 304 КК України «Втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність», або організація

чи підбурювання шляхом рекламування злочинного способу життя конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення. Таким чином, поза межами уваги правоохоронної діяльності уповноважених органів залишалась не менш, а можливо — й більш небезпечна перманентна діяльність осіб — носіїв кримінальної субкультури, які вели злочинний спосіб життя й вчинювали кримінальні правопорушення у виді промислу, якщо особу не вдавалось притягти до відповідальності за конкретне правопорушення, що, як слушно зауважив А. А. Вознюк, ускладнює (якщо не унеможлиблює) протидію не окремим кримінальним правопорушенням, що вчинює носій псевдозаконів кримінальної субкультури, а його суспільно небезпечній злочинній діяльності взагалі. Вищезгаданий вчений підкреслив: «Кожного із зазначених суб'єктів можна притягнути до кримінальної відповідальності за вчинення певного злочину (розбою, вимагання, викрадення людини тощо). Це і відбувається в частині випадків на практиці. У подальшому, здобуваючи відповідний досвід, вказані особи вживають низку заходів щодо уникнення кримінальної відповідальності, зокрема шляхом конспірації своєї кримінально протиправної діяльності, підкупу правоохоронців та суддів, застосування заходів впливу на потерпілих та свідків» [8, с. 24]. Крім безпосереднього вчинення кримінальних правопорушень або здійснення управлінських функцій у середовищі професійних злочинців, такі особи здійснюють поширення злочинного впливу. У зв'язку з цим перед дослідником постає цілком логічне питання: чи є умисне й цілеспрямоване поширення псевдозаконів кримінальної субкультури «поширенням злочинного впливу»?

Відповідь на питання є непростюю, зважаючи на той факт, що поняття «кримінальна субкультура» в КК України не трапляється. З іншого боку, це не означає, що зміст поняття «кримінальна субкультура» у своїх основних елементах не збігається з елементами, які є ключовими для визначення поняття «злочинного впливу». Для більш ефективного аналізу цих двох понять і визначення елементів, які є ключовими для них, варто визначитись з термінологією, якою ми оперуємо.

Здійснюючи дослідження механізму впливу кримінальної субкультури на злочинність неповнолітніх, пропонуємо власне визначення кримінальної субкультури, а саме: як узгодженість волі і свідомості особи із псевдозаконами кримінального середовища [9, с. 20]. Втім, таке визначення слід розглядати як розуміння у вузькому сенсі. У широкому ж розумінні під кримінальною субкультурою ми розуміємо традиції, звичаї, ієрархію спільноти професійних злочинців, які очолюються найбільш авторитетними з них, зазвичай у своєрідному «ранзі» «ворів у законі». Останній термін віднедавна використовується в кримінальному законодавстві [10], а тому перестав бути лише публіцистичним і жаргонним, оскільки його офіційно визнано і приналежність до нього є юридично значущим фактом. Крім того, кримінальне законодавство України використовує інший термін, що потрапив до тексту Кримінального кодексу з жаргону злочинної спільноти, а саме — «сходка» (ст. 255² КК України «Організація, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці)»). Як свідчить сло-

вник-довідник «Сучасний російський жаргон кримінального світу»: «Сходка — зібрання злочинців, на якому вирішуються важливі питання» [11, с. 156]. Подібний зміст у це поняття включає й тлумачення його в Кримінальному кодексі України, що є цілком логічним: розбіжності в розумінні жаргонних термінів у злочинному середовищі й законі призведе до втрати сенсу використання його в нормі права. Таким чином, ми можемо зауважити цікаву тенденцію: юридичного значення набувають не лише окремі кримінально-карані діяння представників злочинного співтовариства, тобто кримінальні правопорушення, які вони вчинюють у процесі своєї злочинної діяльності, але й сама приналежність до злочинної спільноти. А з «широкого» розуміння кримінальної субкультури випливає, що сповідування її і є однією з ключових ознак приналежності до злочинної спільноти. Виникає логічне питання: чи можна свідоме насадження кримінальної субкультури, сприяння її популяризації, рекламування її зовнішніх атрибутів трактувати в такому випадку як «поширення злочинного впливу»? Вказане питання зовсім не є риторичним, як це може здатися. Варто згадати про виникнення і бурхливе зростання у Російській Федерації популярності такої підпільної організації, як «АУЕ» («Арестантский уклад един» (рос.). Окремі науковці вважають рух «АУЕ» не організацією, а новоутвореною молодіжною субкультурою, заснованою на базі традиційної кримінальної субкультури в Російській Федерації злочинними «авторитетами» з метою втягнення неповнолітніх у систематичну злочинну діяльність, здійснення неповнолітніми членами «АУЕ» поборів з однолітками і інших майнових кримінальних правопорушень на користь спільноти «ворів у законі». Вказане субкультур не утворення останнім часом набувало все більшої популярності й в Україні, тому опинилось в зоні уваги українських дослідників.

Так, О. М. Ситник, аналізуючи нововиявлену загрозу для українських неповнолітніх, визначає найважливіші кримінологічно значущі характеристики субкультури «АУЕ»:

- 1) романтизація кримінального способу життя, тюремне та кримінально-субкультурне ідолопоклонство;
- 2) користування неповнолітніми тюремним аргом;
- 3) імплементація в середовище неповнолітніх соціально-стратифікаційних принципів, норм злочинного середовища, «зłodійського закону»;
- 4) заперечення цінності освіти, легальних інститутів влади, сім'ї, роботи;
- 5) вчинення злочинів як основи для існування, джерела доходів;
- 6) підтримка зв'язків із повнолітніми представниками злочинного середовища, здебільшого з тими, хто відбуває покарання у виді позбавлення волі;
- 7) поширення впливу на учнів загальноосвітніх навчальних закладів за пірамідальним принципом з метою систематичного вимагання грошей з подальшим їх спрямуванням у місця позбавлення волі [12, с. 101].

Якщо розглянути вищенаведені характеристики «субкультури АУЕ», очевидним стане, що вони, по суті, дублюють функційне призначення кримінальної субкультури взагалі. У своїх дослідженнях ми неодноразово вка-

зували, що однією з важливих функцій кримінальної субкультури є здійснення впливу на неповнолітніх задля самовідтворення, тобто не лише втягнення підлітків і молодих людей у злочинний спосіб життя, але й самовідновлення злочинності: «У віці, коли особистість підлітка формується, для нього набагато привабливішими здаються псевдоцінності кримінальної субкультури, ніж справжні, що виховуються в сім'ї, школі. У результаті, злочинний світ отримує підкріплення у вигляді нових членів злочинних зграй і банд» [9, с. 22]. Тому саме протидію втягненню неповнолітніх у злочинний спосіб життя шляхом популяризації псевдозаконів кримінальної субкультури вважали першочерговим завданням як українські, так і зарубіжні науковці. І. П. Лановенко ще в радянські часи зауважував: «... щоб перекрити канали для самовідновлення злочинності, важливо і необхідно ... надійно захистити молоде покоління від будь-яких негативних явищ, серед яких, напевно, найважливішу роль займає втягнення дорослими особами неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» [13, с. 4].

У зв'язку з підвищеною соціальною небезпечністю поширення псевдозаконів кримінальної субкультури, слід з'ясувати: який із способів такого поширення є сьогодні найбільш об'ємним за колом осіб і технічно «зручним» та безпечним для поширювача?

Як ми вже згадували, найбільш вдалими є поділ таких механізмів на три рівні:

- 1) персоніфікований;
- 2) кримінально-груповий;
- 3) криміналізація населення взагалі.

Персоніфікований механізм, безперечно, програє у своїй ефективності шкідливого впливу на неповнолітнього через низку причин. По-перше, він суттєво обмежує коло впливу носія кримінальної субкультури. По-друге, такий механізм передбачає попередні особистісні стосунки з неповнолітнім, що виступає в ролі реципієнта вказаних псевдозаконів, тому це здебільшого родичі чи сусіди носія субкультурних звичаїв. І, по-третє, такий механізм залучення до псевдозаконів кримінальної субкультури не зовсім безпечний для втягувача: його можуть звинуватити у втягненні неповнолітнього у злочинну діяльність або в організації кримінального правопорушення, яке вчинить неповнолітній. Зважаючи на вказані обставини, втягнення неповнолітніх у сповідування псевдозаконів злочинної субкультури персоніфікованим способом є побіжним, часто — спонтанним, тому становить меншу суспільну небезпеку, аніж два інших механізми.

Сутність кримінально-правового механізму полягає в тому, що псевдозакони кримінальної субкультури поширюються серед відносно визначеного кола осіб. Донедавна мова йшла про поширення таких псевдозаконів серед неформальних молодіжних груп: компаній у дворі, спільноти певного району міста тощо. Однак з розвитком комп'ютерної техніки й поширенням всесвітньої мережі «Інтернет» як доступного і зручного каналу для обміну інформацією (в тому числі — й анонімно) ситуація кардинально змінилась. Тепер, аби знайти підліткову аудиторію для поширення ідей, що возвеличують спільноту професійних злочинців та рекламують злочинний спосіб

життя, достатньо стати членом однієї з численних груп у соціальних мережах і зацікавити відповідним контентом її учасників. Більше того, така діяльність полегшувалась тією обставиною, що інтерес до тематики «злочинських понять», їхнього уявлення про честь і правильний погляд на життя, їхні традиції і звичаї існував серед певного прошарку молоді *a priori*, молоді люди самі шукали відповідний контент в інтернеті. До цього призводив третій механізм поширення кримінальної субкультури — криміналізація всього населення. Підліток, з дитячих років вихований на фільмах і серіалах типу «Бригада» та ін., був зацікавлений у «злочинній» тематиці ще до того, як приєднався до групи, яка сповідувала ідеї романтизації кримінальної субкультури. У контексті цього вважаємо за доцільне погодитись з висновками А. М. Бабенка та І. С. Бібіка: «Інтернет у сучасному суспільстві здійснює неабиякий вплив на свідомість особи неповнолітнього. Але натеper можна стверджувати, що інтернет справляє більше негативного впливу на несформовану особистість неповнолітнього, ніж слугує фактором превентивності його неправомірної поведінки. Варто зауважити, що розширення мережі «Інтернет» тягне за собою не лише позитивні зміни, а на фоні неконтрольованості з боку громадськості та правоохоронних органів створює значні криміногенні загрози. Інтернет є сприятливим віртуальним середовищем для формування злочинного світогляду та злочинної культури в неповнолітнього» [14, с. 32].

У цьому дослідженні нас цікавить, у першу чергу, зв'язок механізмів поширення псевдозаконів кримінальної субкультури із розвитком комп'ютерних технологій, зокрема стрімким зростанням протягом останніх десятиріч кількості користувачів мережею «Інтернет» і вільним доступом до інтернет-ресурсів, що містять інформацію, пов'язану з романтизацією злочинного способу життя й потенційно (з великою долею ймовірності) може слугувати як спосіб залучення до спільноти професійних злочинців нових членів такої спільноти з числа неповнолітніх.

Як уже було зауважено вище, існує безпосередній зв'язок між збільшенням кількості користувачів мережею «Інтернет» і зміщенням акценту механізмів поширення кримінальної субкультури з персоналізованого до кримінально-групового. Так, російські дослідники (саме в Російській Федерації існує найпоширеніша й найбільш впливова спільнота послідовників ідеології кримінальної субкультури) вказують на той факт, що використання інтернет-ресурсів є найбільш ефективним механізмом залучення неповнолітніх у сповідування псевдозаконів кримінальної субкультури, а відтак — у злочинний спосіб життя [15, с. 109]. У зв'язку з цим питанням, на яке слід відповісти досліднику кримінальної субкультури, аби більш чітко усвідомлювати характер такого явища, як поширення псевдозаконів злочинного середовища, можна сформулювати таким чином: чи є той факт, що найбільш ефективним механізмом поширення псевдозаконів кримінальної субкультури є використання інтернет-ресурсів і відповідно пристроїв, які надають доступ до мережі (персональні комп'ютери, ноутбуки, планшети, сучасні мобільні телефони тощо) підставою, для розгляду такого поширення як одного з проявів кіберзлочинності? Адже правильне розуміння місця конкретного виду злочинності та/або проявів девіантної поведінки в

загальній структурі злочинності є обов'язковою умовою правильного розуміння їхньої природи, відтак — ефективного пошуку механізмів протидії цим суспільно шкідливим та суспільно небезпечним проявам.

Логічно, перш за все, визначити поняття кіберзлочинності та зіставити його за ключовими ознаками з тими механізмами поширення псевдозаконів кримінальної субкультури, які ми розглядаємо.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» кіберзлочином (комп'ютерним злочином) вважається суспільно небезпечне винне діяння в кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України. Згідно з тією ж статтею Закону кіберзлочинність — сукупність кіберзлочинів [16]. Водночас слід зазначити, що ст. 2 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначає, що дія Закону не поширюється на соціальні мережі, приватні електронні інформаційні ресурси в мережі «Інтернет» (включаючи блог-платформи, відеохостинги, інші вебресурси), якщо такі інформаційні ресурси не містять інформацію, необхідність захисту якої встановлена законом, відносини та послуги, пов'язані з функціонуванням таких мереж і ресурсів. З цього випливає, що законодавче визначення кіберзлочинності, в першу чергу, слугує захисту інформації та комп'ютерних мереж, несанкціонований доступ до яких становить загрозу, в першу чергу, національній безпеці України. Зазначені положення уточнені у ст. 1 Закону, де вказано, що він визначає основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України в кіберпросторі, основні завдання, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки, повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян у цій сфері, основні засади координації їхньої діяльності із забезпечення кібербезпеки [16]. Таким чином, можна констатувати, що законодавче визначення кіберзлочинності навряд чи охоплює сукупність кримінальних правопорушень, які безпосередньо не становлять загрозу національній безпеці країни, а прояви делінквентності (в цьому випадку — поширення суспільно шкідливої інформації у виді ідей, які романтизують і рекламують злочинний спосіб життя) явно знаходяться за межами фокусу уваги Закону.

У цьому випадку вважаємо за можливе звернутись до авторського визначення кіберзлочинності, яке дозволяє розглядати її як більш широке явище. Це дає змогу проаналізувати негативний вплив поширення суспільно шкідливої інформації повно й всебічно. До прикладу, ст. 255¹ КК України «Встановлення або поширення злочинного впливу» передбачає відповідальність за встановлення та поширення злочинного впливу особою, яка не належить до категорії «особа, яка здійснює злочинний вплив або є особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, в тому числі у статусі «вора в законі». Згідно з прим. 1 до ст. 255 КК України «Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній» під «злочинним впливом» слід розуміти будь-

які дії особи, яка завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям сприяє, спонукає, координує або здійснює інший вплив на злочинну діяльність, організовує або безпосередньо здійснює розподіл коштів, майна чи інших активів (доходів від них), спрямованих на забезпечення такої діяльності. Звернемо увагу на таке формулювання закону, як: «сприяє, спонукає, координує або здійснює інший вплив на злочинну діяльність». Як відомо з наукових джерел, саме такою діяльністю активно й займаються координатори численних груп «АУЄ» в Російській Федерації, але й в Україні подібна діяльність все частіше зауважується фахівцями. Такі координатори не лише сприяють романтизації для підлітків псевдозаконів кримінальної субкультури, але й формують цілком струнку структуру підпорядкування, організовують збір коштів на користь конкретної «злочинної спільноти» (т. зв. «общак»), а трапляється — й прямо штовхають підлітків на вчинення корисливих та корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень. Як щодо цього підкреслює дослідник проблем протидії поширення кримінальної субкультури серед неповнолітніх А. Е. Борисов, «втягнення молоді у сферу впливу кримінальної субкультури переслідує й досягнення корисливої мети — отримання матеріальних цінностей, добутих неповнолітніми злочинним шляхом на користь злочинних авторитетів і організованих ними злочинних співтовариств, враховуючи й поповнення так званої каси взаємодопомоги представників злочинного світу («общак»)» [17, с. 19]. Враховуючи зазначену мету організації й підтримання функціонування інтернет-спільнот, що сповідають кримінальну субкультуру, а також той факт, що іншою метою є залучення нових членів злочинних спільнот, а відтак — учасників злочинної діяльності, поширення шляхом використання мережі «Інтернет» псевдозаконів злочинної субкультури серед представників різноманітних інтернет-товариств (груп) можна розглядати, як один з механізмів поширення злочинного впливу, відтак — як кримінальне правопорушення, передбачене КК України, вчинене із застосуванням комп'ютерної техніки. Крім того, у випадку персоналізованого впливу на конкретного неповнолітнього або групу неповнолітніх з метою підбурювання їх до вчинення дій, що кваліфікуються як кримінальні правопорушення, можна вести мову про кваліфікацію таких діянь за ст. 301 КК України «Втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність».

Таким чином, ми встановили, що поширення кримінальної субкультури за допомогою можливостей всесвітньої мережі «Інтернет» у низці випадків (залежно від кінцевої мети такого поширення) може бути кваліфіковано як один із способів вчинення вищезгаданих кримінальних правопорушень. Але чи використання комп'ютерних технологій і мережі «Інтернет» дозволяє віднести такі кримінальні правопорушення до складової частини кіберзлочинності в цілому?

Однозначної відповіді серед сучасних дослідників кіберзлочинності на сьогодні не існує. Але нам видається більш логічним те бачення, згідно з яким поняття «кіберзлочинність» запропоновано вживати в контексті двох категорій:

1) кіберзлочини у вузькому сенсі («комп'ютерні кримінальні правопорушення»): будь-яке протиправне діяння, вчинене шляхом електронних

операцій, метою якого є подолання захисту комп'ютерних систем і даних, які вони обробляють;

2) кіберзлочини в широкому сенсі («кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням комп'ютерів»): будь-яке протиправне діяння, вчинене за допомогою або пов'язане з комп'ютерною системою або мережею, враховуючи такі кримінальні правопорушення, як незаконне зберігання, пропозиція чи поширення інформації за допомогою комп'ютерної системи або мережі [18, с. 12].

У цьому випадку, розглядаючи свідоме й цільове поширення псевдозаконів кримінальної субкультури як гіпотетичну об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого конкретною статтею Кримінального кодексу України, можна визначити таке поширення, як складову частину кіберзлочинності в широкому сенсі.

Керуючись цим розумінням кіберзлочинності, можна зробити такі висновки.

Питання визначення змісту поняття «злочинного впливу», яке використовується в тексті ст.ст. 255–255³ КК України, є надзвичайно актуальним в умовах практично неконтрольованого поширення інформації, яка романтизує псевдозакони кримінальної субкультури і сповідує злочинний спосіб життя. Водночас слід зазначити, що, на думку низки дослідників, законодавче визначення «злочинного впливу» є недостатньо конкретним і чітким. Так, А. О. Нікітін, аналізуючи поняття «злочинного впливу», визначене в тексті Кримінального кодексу України, зауважує: «Визначення злочинного впливу, яке міститься у п. 1 примітки до ст. 255 КК України, є невдалим і має недоліки, які роблять його беззмістовним та практично не застосовним ... Окрім недоліків у визначенні поняття злочинного впливу в примітці до ст. 255 КК України, нова ст. 255¹ КК України містить також цілу низку інших суттєвих прорахунків, які унеможливають її застосування» [19, с. 54]. С. В. Албул, аналізуючи поняття «злочинного впливу» пропонує розуміти під ним будь-які умисні дії особи, спрямовані на підтримання та забезпечення умов існування злочинної діяльності осіб та/чи груп осіб» [20, с. 195]. Як можемо зауважити, запропоноване науковцем формулювання нітрохи не суперечить розумінню поширення злочинного впливу як свідомого й цілеспрямованого насадження псевдозаконів кримінальної субкультури з метою формування злочинної групи з осіб, зацікавлених злочинним способом життя з подальшим використанням такої групи для отримання матеріальної вигоди (відрахувань до «общака») від злочинної діяльності у формі вчинення корисливих та корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень. Оскільки така діяльність (встановлення або поширення злочинного впливу) розцінюється законодавцем як тяжкий злочин (ч. 1 ст. 155¹ КК України) та особливо тяжкий злочин (ч. 2 та ч. 3 ст. 155¹ КК України), вважаємо, що питання можливої кваліфікації окремих випадків залучення осіб до злочинного способу життя шляхом поширення псевдозаконів кримінальної літератури як злочинів, передбачених ст. 255¹ КК України, повинно стати важливим об'єктом подальших кримінологічних досліджень в Україні.

Втім, окремі проміжні висновки в контексті розглядової проблеми зробити можна вже зараз. Як і було вказано вище, залежно від результатів окремого дослідження механізмів здійснення злочинного впливу й гіпотетичного прирівняння цілеспрямованого поширення кримінальної субкультури серед представників різноманітних тематичних інтернет-спільнот до встановлення чи поширення злочинного впливу, таке діяння можна кваліфікувати за ст. 255¹ КК України. Таким чином, окремі випадки поширення псевдозаконів кримінальної субкультури становитимуть складову частину кіберзлочинності в широкому її розумінні. Втім, навіть у випадку, коли дослідження сутності поняття «злочинного впливу» не дозволить стверджувати, що свідоме й цілеспрямоване поширення псевдозаконів кримінальної субкультури становитиме об'єктивний бік встановлення і поширення злочинного впливу, в окремих випадках можна вести мову про кваліфікацію діянь, спрямованих на рекламування злочинного способу життя за іншими статтями Кримінального кодексу. Найочевиднішою статтею, що може бути розглянутою у зв'язку з поширенням псевдозаконів кримінальної субкультури, є ст. 304 КК України «Втягнення неповнолітніх у противоправну діяльність». Крім того, не слід забувати, що вчинення кримінальних правопорушень є обов'язковою і невід'ємною частиною життя осіб, які поставили собі за мету жити за псевдозаконами кримінальної субкультури, й у випадку, коли інтернет-спільнота з часом і завдяки керівництву поширювача зазначених псевдозаконів набуде характеру злочинної організації, такі дії поширювача слід кваліфікувати за ст. 255 КК України «Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній».

Вищевикладені положення дозволяють зробити такі висновки.

Формулювання поняття «злочинний вплив», яким оперує законодавець у чинній редакції прим. 1 ст. 255 КК України «Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній», є вкрай недосконалим, надмірно неконкретним і розмитим. Воно не дозволяє чітко визначити — чи становить свідоме й цілеспрямоване поширення псевдозаконів кримінальної субкультури серед представників конкретних груп (у цьому контексті — інтернет-спільнот), з метою подальшого отримання можливості керувати такою групою, кримінальними правопорушеннями, які вчинюють її члени, отримувати матеріальну вигоду у виді відрахувань з отриманих злочинним способом коштів, склад злочину, передбаченого ст. 255¹ КК України «Встановлення або поширення злочинного впливу». Очевидно, що матеріали юридичної практики в подальшому дозволять конкретизувати позицію дослідників зазначеної проблематики. Можливою також є зміна редакцій вищезгаданих норм у бік їх конкретизації і роз'яснення. На таку можливість вказують численні праці українських дослідників, які прямо констатують нежиттєздатність зазначених норм в їхній теперішній редакції. Тим не менш, під час розгляду кримінологічних аспектів проблеми можна впевнено визнати, що саме по собі поширення псевдозаконів кримінальної субкультури є явищем, безсумнівно, соціально-шкідливим, воно виступає як фонове явище для багатьох видів кримінальних правопорушень і окремих видів злочинності (до прикладу —

організованої, корисливо-насиленої та деяких інших). Це, у свою чергу, дозволяє впевнено стверджувати: використання комп'ютерних технологій і комп'ютерних мереж для романтизації псевдозаконів кримінальної субкультури і насадження культу злочинного способу життя є складовою частиною кіберзлочинності в широкому її розумінні.

Список використаних джерел

1. *Замула С. Ю.* Профілактика впливу кримінальної субкультури на неповнолітніх засуджених у спеціальних виховних установах. Автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2012. 20 с.
2. *Пивоваров В. В., Бабійчук В. С., Бевза Д. О.* Кримінологічний аналіз явища кіберзлочинності. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 12. С. 351–356. URL: <https://bit.ly/3Emnz0R>.
3. *Анисимков В. М.* Криминальная субкультура и ее нейтрализация в исправительных учреждениях России. Дисс ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Саратов, 1998. 319 л.
4. *Дрьомін В. М.* Злочинність як соціальна практика: інституціональна теорія криміналізації суспільства. Одеса : Юридична література, 2009. 616 с.
5. *Олейник А. Н.* Тюремная субкультура в России: от повседневной жизни до государственной власти. Москва : ИНФРА-М, 2001. 418 с.
6. Преступность среди социальных подсистем. Новая концепция и отрасли криминологии / под ред. Д. А. Шестакова. СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. 345 с.
7. *Фоменко О. В.* Кіберзлочинність: сучасний стан та особливості віктимологічної профілактики. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2017. № 6. С. 328–330. URL: <https://bit.ly/3V8Dndw>.
8. *Вознюк А. А.* Встановлення або поширення злочинного впливу: актуальні питання кримінальної відповідальності. *Вісник пенітенціарної асоціації України.* 2021. № 3 (17). С. 21–39.
9. *Виговський Д. Л.* Кримінальна субкультура в механізмі злочинності неповнолітніх. Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 218 арк.
10. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою. Закон України від 04.06.2020 р. № 671–ІХ. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://bit.ly/3lekZhF>.
11. *Дубягина О. П., Смирнов Г. Ф.* Современный русский жаргон уголовного мира: Словарь-справочник. Москва : Юриспруденция, 2001. 352 с.
12. *Ситнік О. М.* Характеристика спеціально-кримінологічних заходів запобігання втягненню неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність. *Форум права.* 2018. № 3. С. 96–104. URL: <https://bit.ly/3T8grJJ>.
13. Борьба с вовлечением несовершеннолетних в преступную деятельность / ред.: И. П. Лановенко, Т. С. Барило, Ф. Г. Бурчак. Киев : Наукова думка, 1986. 254 с.
14. *Бабенко А. М., Бібік І. С.* Вплив Інтернету як фактор вчинення неповнолітніми злочинів проти життя та здоров'я особи у регіонах України. *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 жовтня 2016 р.). Одеса : ОДУВС, 2016. С. 30–33.

15. *Меняйло Д. В., Иванова Ю. А., Меняйло Л. Н.* АУЕ (организация, запрещенная на территории РФ) — криминальное молодежное движение: сущность и способы распространения. *Вестник Московского университета МВД России имени В. Я. Кикотя.* 2019. № 3. С. 107–111.
16. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. Закон України від 05.10.2017 р. № 2163–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://bit.ly/3rF9yUr>.
17. *Борисов Е. А.* Распространение криминальной субкультуры АУЕ среди молодежи: ключевые факторы, угрозы, меры воздействия. *Вестник Прикамского социального института.* 2020. № 1 (85). С. 16–21.
18. *Карчевский Н. В.* Киберпреступление или преступление в сфере использования информационных технологий? *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 жовтня 2016 р.). Одеса : ОДУВС, 2016. С. 10–14.
19. *Нікітін А. О.* Щодо визначення поняття «злочинний вплив» у Кримінальному кодексі України. *Наукові записки НаУКМА.* Юридичні науки. 2020. Т. 6. С. 46–56.
20. *Албул С. В.* Кримінально-правові засоби протидії злочинному впливу: світовий досвід та вітчизняні реалії. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави* : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 26 березня 2020 р.). Одеса : ОДУВС, 2020. С. 194–196.

Надійшла до редакції 23.06.2022
Рекомендовано до друку 24.08.2022

Dmytro VYHOVSKYI

(Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law)

Spread of Pseudo-laws of the Criminal Subculture through the Internet as a Manifestation of Cybercrime

The article is devoted to certain issues of the spread of pseudo-laws of the criminal subculture by modern technologies of the Internet. The special danger of this phenomenon is pointed out as one of the mechanisms for the recovery of crime, including one of the most dangerous types of crime, namely organized crime. The works of most scientists in the field of criminology, both in Soviet times and today, are mentioned, pointing to the social danger of the spread of criminal subculture. It is noted that scientific and technical progress, beyond all its usefulness for society, simultaneously facilitated the process of spreading criminal subculture among the most diverse strata of the population. It is indicated that before the spread of the World Wide Web, the main mechanisms for the spread of criminal subculture have been mass criminalization of the population by mass media and individual criminalization of people and groups by the carriers of pseudo-laws of the criminal community. In the conditions of the availability of the World Wide Web, the spread of these pseudo-laws by popularizing a criminal lifestyle in social networks and other Internet resources comes to the fore. The subculture «АУЕ» spread in the Russian Federation and on the territory of Ukraine is analyzed as a specific organization, the main goal of which is to achieve the goals of the criminal community, in particular — the conversion of new members of the organization who profess the pseudo-laws of the criminal community, the collection of funds to ensure the functioning of criminal communities. The issue of the feasibility of considering the spread of criminal subculture through Internet resources as one of the manifestations of cybercrime is raised. The concept of cybercrime and its individual types is analyzed. In

particular, two types of perception of cybercrime are offered — in a narrow sense (criminal offenses committed in the field of functioning of computer technologies) and in a broad sense — criminal offenses associated with the use of the Internet for the dissemination of socially harmful information. It is summarized that the use of Internet resources to popularize the criminal subculture in a broad sense is one of the manifestations of cybercrime.

Keywords: *criminal subculture, cybercrime, spread of criminal influence, pseudo-laws of criminal subculture, criminal communities.*